

Warszawa, 13 listopada 2024 r.

dr hab. Anna Zawidzka-Łojek, prof. UW
Kierowniczka Katedry Prawa Europejskiego
Wydział Prawa i Administracji
Uniwersytet Warszawski

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Łukasza Sternowskiego "Skutek bezpośredni umów międzynarodowych zawieranych przez Unię Europejską w ramach Wspólnej Polityki Handlowej"

- I. Ocena wyboru tematyki rozprawy doktorskiej**
- II. Ocena strony merytorycznej rozprawy**
 - 1. Cel badawczy, pytania badawcze**
 - 2. Treść rozprawy**
 - 3. Tezy rozprawy**
 - 4. Podsumowanie oceny merytorycznej rozprawy**
- III. Ocena strony formalnej rozprawy**
 - 1. Struktura rozprawy**
 - 2. Wykorzystane źródła**
 - 3. Pozostałe elementy warsztatu naukowego**
 - 4. Podsumowanie oceny strony formalnej rozprawy**
- IV. Wnioski końcowe**

I. Ocena wyboru tematyki rozprawy doktorskiej

Przedstawiona do recenzji rozprawa doktorska mgr Łukasza Sternowskiego poświęcona jest zagadnieniu skutku bezpośredniego umów międzynarodowych zawieranych przez Unię Europejską w ramach Wspólnej Polityki Handlowej, w szczególności umów z dziedziny handlowych aspektów własności intelektualnej oraz umów z dziedziny bezpośrednich inwestycji zagranicznych.

Uzasadniając wybór tematu Autor podkreślił istnienie „problemów dotyczących stosowania postanowień umownych przez państwa członkowskie oraz wywodzenia przez jednostki uprawnień z tych umów” w świetle konieczności „zachowania przejrzystości i pewności unormowań prawnych” jako mających „kluczowe znaczenie dla zachęcenia inwestorów do podejmowania działalności w Unii”. Oczywiście trudno nie zgodzić się z Autorem, że kwestie te mają istotne znaczenie dla zapewnienia spójności unijnego porządku prawnego i zapewnienia skutecznej ochrony prawnej jednostek. Skutek bezpośredni jest wszakże podstawowym mechanizmem zagwarantowania skuteczności danego porządku prawnego w innym systemie prawnym. W kontekście wskazanym w recenzowanej rozprawie sięga konstytucyjnych podstaw prawa UE, służyć ma bowiem znalezieniu równowagi pomiędzy zobowiązaniami wynikającymi z prawa międzynarodowego a zachowaniem autonomii i spójności unijnego porządku prawnego.

W świetle powyższego, wybrany przez Autora temat badawczy zasługuje na całościowe opracowanie w formie monografii stanowiącej tekst rozprawy doktorskiej. Analiza przedstawiona przez Doktoranta tworzy wartość dodaną, wymaganą w procedurze nadawania stopnia doktora.

Przygotowanie rozprawy doktorskiej dotyczącej wskazanej tematyki jest zatem uzasadnione.

II. Ocena strony merytorycznej rozprawy

1. Cel badawczy, hipoteza i szczegółowe pytania badawcze oraz zastosowane metody badawcze

We wstępie do rozprawy Autor wskazuje jako cel rozprawy wskazuje, jak już zostało wspomniane, analizę skutku bezpośredniego umów międzynarodowych zawieranych przez Unię Europejską w ramach Wspólnej Polityki Handlowej, w szczególności umów z dziedziny handlowych aspektów własności intelektualnej oraz umów z dziedziny bezpośrednich inwestycji zagranicznych.

Doktorant postawił hipotezę, że umowy międzynarodowe zawierane przez Unię Europejską w ramach Wspólnej Polityki Handlowej w obecnym stanie prawnym powinny być uznane za odnoszące skutek bezpośredni. Hipotezę tę zweryfikował w toku rozważań.

W celu prawidłowego zweryfikowania hipotezy badawczej rozprawy Autor sformułował następujące pytania badawcze:

- 1) Jaki jest zakres przedmiotowy Wspólnej Polityki Handlowej?
- 2) Jakimi kompetencjami do zawierania umów dysponuje Unia Europejska w ramach Wspólnej Polityki Handlowej?
- 3) Jaka jest praktyka zawierania umów wchodzących w zakres Wspólnej Polityki Handlowej?
- 4) Czy umowy z dziedziny handlowych aspektów własności intelektualnej odnoszą skutek bezpośredni?
- 5) Czy umowy z dziedziny bezpośrednich inwestycji zagranicznych odnoszą skutek bezpośredni?

Tak sformułowane pytania badawcze są prawidłowe. Analiza materiałów źródłowych w odniesieniu do poszczególnych pytań badawczych pozwoliła na sformułowanie rzetelnie uzasadnionych wniosków. Wskazane problemy badawcze zostały dobrze określone i zweryfikowane w toku rozważań.

Jako zastosowane metody badawcze Doktorant prawidłowo wskazał metodę dogmatyczną i metodę historycznoprawną. Moje wątpliwości budzi natomiast odwołanie do metody empirycznej jako metody badania orzecznictwa. Zważywszy znaczenie orzecznictwa TSUE w unijnym porządku prawnym mówimy w tym przypadku również o metodzie dogmatycznej lub po prostu o analizie orzecznictwa.

2. Treść rozprawy

Praca zawiera bardzo szczegółową, dokładną i wysoce usystematyzowaną analizę zagadnienia skutku bezpośredniego umów międzynarodowych zawieranych przez Unię Europejską w ramach Wspólnej Polityki Handlowej.

Rozdział I Doktorant poświęcił analizie zakresu Wspólnej Polityki Handlowej oraz kompetencji UE w tym zakresie i odpowiednich procedur w stanie prawnym przed wejściem w życie Traktatu z Lizbony. Rozwój ten został przedstawiony w szerszym kontekście ukazującym sytuację gospodarczą w Europie i na świecie na przestrzeni lat, w tym przede wszystkim utworzenie Światowej Organizacji Handlu. Autor szczegółowo opisuje poszczególne etapy zmian w kolejnych traktatach rewizyjnych, łącznie z martwym już od dawna projektem tzw. Traktatu Konstytucyjnego, za każdym razem zamieszczając treść

relewantnych przepisów *in extenso*. Przyjęcie takiej perspektywy badawczej wiąże się z bardzo dużą precyzją i dokładnością rozważań, powstaje jednak pytanie, czy było to konieczne dla rzetelnego omówienia zagadnienia. Tym bardziej, że trudno nie zgodzić się z Doktorantem, iż poruszone w tym rozdziale problemy „są przedmiotem obszernej literatury naukowej”. Praca nie straciłaby na wartości, gdyby główne punkty i kierunki zmian zostały zaprezentowane w sposób bardziej syntetyczny, bez konieczności szczegółowej analizy każdego etapu. We wnioskach kończących rozdział I Autor słusznie podkreśla, że „zmiany traktatowe dotyczyły głównie zakresu przedmiotowego WPH, natomiast obszerne orzecznictwo TSUE koncentrowało się przede wszystkim na zakresie i charakterze kompetencji Wspólnoty w tej dziedzinie” (str. 44).

W toku wywodów w rozdziale II został zaprezentowany przegląd zmian w zakresie kompetencji unijnych i procedury zawierania przez UE umów międzynarodowych w ramach Wspólnej Polityki Handlowej, jakie wprowadził Traktat z Lizbony. Najbardziej interesujące są rozważania w części trzeciej rozdziału, odnoszące się do nowych elementów zakresu przedmiotowego Wspólnej Polityki Handlowej (handlowych aspektów własności intelektualnej i bezpośrednich inwestycji zagranicznych) oraz wskazujące na główne problemy związane z oddziaływaniem zwiększonego zakresu przedmiotowego WPH na kompetencje dotyczącą zawierania przez UE umów międzynarodowych. W rozdziale II jest też zawarty szczegółowy i precyzyjny opis procedury zawierania umów międzynarodowych na podstawie art. 218 TFUE. Analiza relewantnego orzecznictwa TSUE pozwoliła na właściwe rozwinięcie wątku rozszerzenia zakresu przedmiotowego WPH handlowych aspektów własności intelektualnej i bezpośrednich inwestycji zagranicznych. Doktorant słusznie wskazuje, że „najistotniejsze problemy w tym obszarze są koncentrują się wokół doprecyzowania zakresu ochrony inwestycji objętej WPH oraz kryteriów rozdzielenia kompetencji Unii regulowanej zasadami rynku wewnętrznego (kompetencje dzielone) i WPH (kompetencje wyłączne) w sprawach odnoszących się do własności intelektualnej” (str. 78).

W obszernym rozdziale III, Autor przeanalizował zagadnienie skutku bezpośredniego umów międzynarodowych, w świetle obszernego, utrwalonego od lat 60tych klasycznego orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości. Jest to kluczowy rozdział dla weryfikacji głównej hipotezy rozprawy. Autor zaczyna od umówienia koncepcji samowykonalności umów międzynarodowych a następnie przechodzi do analizy koncepcji skutku bezpośredniego prawa UE na tle relewantnego orzecznictwa TSUE i poglądów doktryny. W mojej opinii w rozważaniach tych można było w większym stopniu zaakcentować znaczenie skutku

bezpośredniego jako zasady prawa UE i jego znaczenie dla zapewnienia ochrony prawnej jednostki. Można odnieść wrażenie, że Autor patrzy na przedmiotowe zagadnienie przede wszystkim z perspektywy prawa międzynarodowego. Stawia ciekawą, jakkolwiek z mojej perspektywy trudną do zaakceptowania w pełni tezę, że to, czy określony przepis wywołuje skutek bezpośredni, nie powinno zależeć od interpretacji Trybunału, lecz od woli stron. **Na tle tej kwestii chciałabym zapytać Doktoranta, jak rozumie relację pojęcia bezpośredniego stosowania do skutku bezpośredniego.** Szczegółowe rozważania w rozdziale III dotyczą skutku bezpośredniego umów międzynarodowych objętych wyłączną kompetencją UE. W rozdziale tym zawarte są także rozważania dotyczące konstrukcji prawnej umów mieszanych.

Rozdział IV i V poświęcone są analizie zagadnienia zawierania umów międzynarodowych w ramach WPH i ich skutku, odpowiednio w dziedzinie handlowych aspektów własności intelektualnej i w dziedzinie bezpośrednich inwestycji zagranicznych.

3. Tezy rozprawy

Postawiony cel badawczy Autor rozprawy z pewnością zrealizował. Odniesienie się do szczegółowych pytań badawczych sformułowanych we wstępie do rozprawy pozwoliło Doktorantowi na sformułowanie wniosków ujętych w syntetyczny sposób w podsumowaniu.

W podsumowaniu Doktorant stwierdził, że „skutek bezpośredni poszczególnych postanowień umów międzynarodowych zawieranych przez UE w ramach Wspólnej Polityki Handlowej jest możliwy przy spełnieniu określonych przesłanek”, co w oczywisty sposób wynika z orzecznictwa TSUE. Natomiast pewne wątpliwości budzi opinia Doktoranta, że „uznanie skutku bezpośredniego umów handlowych zawieranych w ramach WPH powinno przede wszystkim być uzależnione od woli wszystkich stron, które umowę zawarły”. Można bowiem zwrócić uwagę na okoliczność, że skutek bezpośredni norm prawa UE został wyinterpretowany przez Trybunał Sprawiedliwości niezależnie od woli państw członkowskich UE, stając się dzięki Trybunałowi częścią „statusu prawnego jednostek” w unijnym porządku prawnym (tak m.in. wyrok *Van Gend en Loos*). Natomiast Autor słusznie podkreśla, że „nadal zastosowanie powinny mieć kryteria określone przez Trybunał, aby postanowienia zawarte w umowie mogły odnosić skutek bezpośredni”.

4. Podsumowanie oceny merytorycznej rozprawy

W toku rozważań Autor dokonał starannej i wysoce usystematyzowanej analizy materiału źródłowego dotyczącego przedmiotu rozprawy, czyli zagadnienia skutku bezpośredniego umów międzynarodowych zawieranych przez Unię Europejską w ramach Wspólnej Polityki Handlowej, w szczególności umów z dziedziny handlowych aspektów własności intelektualnej oraz umów z dziedziny bezpośrednich inwestycji zagranicznych.

Rozważania mają jednak w dużej mierze raczej deskryptywny, bardzo tradycyjny charakter, z istotnym, często nadmiernym w mojej opinii, uwzględnieniem analizy historycznej. Na pozytywną ocenę zasługuje natomiast jasność wyводу i kompleksowe, uporządkowane ujęcie wybranej tematyki oraz rzetelne wykorzystanie literatury i orzecznictwa. Cele badawcze zostały zrealizowane a wnioski z przeprowadzonych badań jasno sformułowane. To, czego moim zdaniem nieco zabrakło w toku rozważań, są własne komentarze i oceny Doktoranta. Pozwoliłyby one na przełamanie deskryptywnego charakteru rozprawy.

III. Ocena strony formalnej rozprawy

1. Struktura rozprawy

Przedłożona do recenzji rozprawa doktorska ma przewidzianą przez Ustawę z dnia 20 lipca 2018 r. o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. 2018 r., poz. 1668 z późn. zm.) formę pracy pisemnej (art. 187 ust. 2). Maszynopis liczy 252 strony (z czego właściwe rozważania zajmują 212 stron), składa się ze wstępu i 5 rozdziałów podzielonych na dalsze jednostki redakcyjne oraz podsumowania, a także bibliografii, wykazu aktów prawnych i orzeczeń oraz źródeł internetowych i wykazu skrótów.

Konstrukcja rozprawy jest co do zasady logiczna i przejrzysta. Kolejność rozdziałów i proporcje pomiędzy nimi są prawidłowe. Poszczególne rozdziały rozpoczęte są uwagami wstępnymi oraz zakończone wnioskami systematyzującymi tok wywodów, co stanowi istotny walor rozprawy i ułatwia percepcję zawartych w niej treści.

2. Wykorzystane źródła

Na obszerną bibliografię recenzowanej rozprawy składają się monografie, artykuły i bibliografie w pracach zbiorowych, wydawnictwa zwarte oraz źródła internetowe. W zbiorze źródeł Autor ujął także wykaz aktów prawnych oraz orzecznictwa, w tym wyroki i opinie Trybunału Sprawiedliwości oraz orzeczenia sądów krajowych (polskiego Naczelnego Sądu Administracyjnego, WSA w Warszawie i Sądu Najwyższego Stanów Zjednoczonych). Co zastanawiające, badane orzecznictwo TSUE kończy się na wyrokach z 2015 i 2017 r. Wśród aktów prawa pochodnego UE Doktorant wymienia dyrektywę 89/104/EWG, która już nie obowiązuje (została zastąpiona dyrektywą Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/95/WE z dnia 22 października 2008 r.). Można odnieść wrażenie, że praca nad rozprawą została rozpoczęta dość dawno temu. Autor w ramach swojej szczegółowej analizy historycznej przedmiotowego zagadnienia przytoczył wiele wyroków z lat 1960-2000. Rozważania można było uzupełnić nowszymi wyrokami, np. C-382/21 P EUIPO v. KaiKai.

Autor posłużył się literaturą przedmiotu w języku polskim i angielskim. Z pewnością wykorzystanie literatury w innych językach obcych znacząco wzbogaciłoby rozprawę, jednak liczne pozycje anglojęzyczne wypełniają bibliografię w wystarczającym stopniu. Ponadto nie ulega wątpliwości, że coraz więcej autorów, w tym Doktorant w swej rozprawie, wybiera język angielski jako faktyczny roboczy język prawniczej literatury naukowej, zwłaszcza tej poświęconej prawu Unii Europejskiej. Podane w bibliografii źródła zostały bez wątpienia rzetelnie wykorzystane w toku wywodów. Niektóre pozycje w bibliografii mogą wydawać się zdezaktualizowane, ale jak rozumiem ich użycie w pewnym sensie wiąże się z modelem rozważań historycznych, przyjętym przez Autora. Moje wątpliwości budzi natomiast uwzględnianie w bibliografii pracy doktorskiej wydawnictw o charakterze podstawowych podręczników z prawa Unii Europejskiej czy prawa międzynarodowego. Jakkolwiek ich wartość dydaktyczna jest bezsprzeczna, posługiwanie się nimi na etapie tworzenia rozprawy doktorskiej mającej stanowić oryginalne rozwiązanie problemu naukowego oceniam jako niecelowe. Nie znajduję też powodu, dla którego Autor nie podał w wielu przypadkach tytułów wykorzystanych artykułów naukowych, wskazując w bibliografii jedynie autora danego tekstu i nazwę czasopisma oraz rok wydania. Czasem brakuje z kolei roku wydania. Niektóre pozycje nieco zaskakują, jak np. „Nauka skorumpowana” S. Krimsky`ego. Autor stosuje tradycyjną formę wykazu pozycji literatury bez podziału na monografie, prace zbiorowe, artykuły itd.

3. Pozostałe elementy warsztatu naukowego

Rozprawa została napisana w sposób klarowny i komunikatywny, dobrym językiem prawniczym. Przypisy zostały skonstruowane w sposób prawidłowy. Praca nie zawiera większych błędów ani niezręczności językowych, co jest bez wątpienia wyjątkiem. Pewną irytację czytelnika może budzić sposób redagowania i formatowania tekstu – w wielu miejscach akapity są zbyt krótkie i niepotrzebnie oddzielone dużymi przerwami, co może robić wrażenie luźnych myśli zamiast spójnego i logicznego wywodu. Podobnie za duże odstępy są w tekstach przypisów, co z kolei skutkuje dominowaniem wielu stron tekstu przez przypisy. To są jednak stosunkowo mniej istotne kwestie techniczne.

4. Podsumowanie oceny strony formalnej rozprawy

Przedstawioną mi do recenzji rozprawę doktorską oceniam co do zasady pozytywnie od strony formalnej.

IV. Wnioski końcowe

Rozprawę doktorską mgr Łukasza Sternowskiego, napisaną pod kierunkiem prof. Marcina Górskiego, oceniam pozytywnie pod względem merytorycznym i formalnym. Doktorant podjął się zadania omówienia problematyki stosowania umów międzynarodowych zawieranych przez Unię Europejską, w szczególności umów dotyczących handlowych aspektów własności intelektualnej oraz bezpośrednich inwestycji zagranicznych, tematyki istotnej dla określenia warunków i zakresu skuteczności prawa UE oraz określenia roli podmiotów indywidualnych w egzekwowaniu postanowień tych umów. Ujęcie tematu z uwzględnieniem analizy rozwoju odpowiednich przepisów i orzecznictwa pozwoliło na uzupełnienie literatury przedmiotu. Autor dokonał bardzo skrupulatnej analizy materiałów źródłowych, w tym szczegółowej analizy historycznej, prezentując rzetelne podejście do zagadnienia o istotnym znaczeniu dla funkcjonowania i praktyki obrotu prawnego. W mojej opinii recenzowana rozprawa doktorska prezentuje ogólną wiedzę teoretyczną Autora w dyscyplinie nauki prawne oraz stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, potwierdzając umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. Stwierdzam zatem, że rozprawa doktorska mgr Łukasza Sternowskiego spełnia wymagania określone w art. 187 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. 2018 r., poz. 1668 z późn. zm.).

Wnoszę zatem do Rady Naukowej Dyscypliny Nauki Prawne o przyjęcie rozprawy doktorskiej mgra Łukasza Sternowskiego i dopuszczenie jej do publicznej obrony.

Anna Zawidzka-Łojek